

Olumsuz İnanış ve Davranışlara Karşı Kur'ân'da Verilen Cevaplar*

Muhammed Yavuz**

Öz

Kur'ân'da İslâm karşıtlarının birtakım söz ve eylemlerine dâir bilgiler yer almakta; akabinde ise bunların reddedildiği görülmektedir. Ehl-i Kitap, müşrikler, münâfiklar ve şeytandan sudûr ettiği bilinen bu söz ve eylemler; tevhîd, nübüvvet ve âhiret olarak üç başlık altında değerlendirilebilir. Tevhitten maksat; Allah'ın birliği, kudret ve yaratıcılığı gibi sıfatlarına îmân etmek; nübüvvetten maksat; insanlara dünya ve âhiret mutluluğunu kazanmaları yolunda yapılan vahiy merkezli rehberlik görevi; âhiretten kastedilen ise insanların, öldükten sonra yeniden diriltilip, dünyada yapıp ettiklerinin hesabını verdikten sonra mükâfâtlandırılacakları veya cezalandırılacaklarına inandıkları gündür. Söz edilenlerden kimi ya tevhîd veya nübüvvet, kimi de âhirete karşı çıkmaktadır. Bunun yanında Kur'ân'da bazı peygamberlerden sudûr eden söz veya eylemlere de eleştirel nitelikte cevaplar verildiği görülmektedir. İşte bu makâlede Kur'ân'ın, uygun görmediği söz ve eylemler ile onlara verdiği cevaplar işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, cevap, tevhîd, nübüvvet, âhiret.

* Bu çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2015 yılında Muhammed Yavuz tarafından yazılmış olan "Olumsuz İnanış ve Davranışlara Verilen Cevaplarla İlgili Âyetlerin Yorumu" adlı yüksek lisans tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Dr., İmam-Hatip Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul/Türkiye, tayrunhazin@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-8247-6592

The Answers in Qur'an Against Negative Beliefs and Behaviors

Abstract

While Qur'an contains information about a number of words and actions from the opponents of Islam, it is also observed that they are rejected afterwards. These words and actions, which are known to be coming from People of the Book, the polytheists, the hypocrites and the Satan, can be evaluated under the 3 main headings of Tawhid, Prophethood and the Hereafter. What is meant by Tawhid is to believe in the titles of Allah such as his unity, omnipotence and creativity. Prophethood means revelation based guidance to help people to gain happiness both in the world and the Hereafter; and what is meant by Hereafter is for people to believe in the day of Judgement, resurrection after death, being rewarded or punished after being accounted for what they did in the world. Of those mentioned, some oppose either Tawhid or Prophethood, and some oppose the Hereafter. Moreover, it is also observed within the Qur'an that judgmental answers are provided to some of the actions of some of the prophets. Hereby, this article will cover the words and actions that the Qur'an does not consider appropriate, as well as the answers provided for them by Qur'an.

Keywords: Qur'an, answer, tawhid, prop hethood, hereafter.

Giriş

Genelde tüm insanlara doğru yolu açıklamak, özelde ise müttakilere hidâyet ve öğüt vermek üzere indirilen Kur'ân,¹ kelime olarak müştak sayılırsa; 'okumak, bir araya toplamak' anlamındaki kıraat (قراءة) kökünden² ya da 'birleştirmek' anlamındaki k-r-n (قرن) kökünden³ gelirken; müştak sayılmazsa, Tevrat ve İncil gibi özel isim (alem) olur.⁴ İstılâhta ise Allah'ın (c.c.), Cibril-i Emîn aracılığıyla, mâhiyeti bilinmeyen bir şekilde, Hz. Muhammed'e (a.s.) indirdiği, hiçbir şüphe olmadan tevâtür yoluyla nakledilen, Mushaflarda yazılı, İslâm dîninin ana kaynağı olan mukaddes bir kitaptır.⁵ Kur'ân, içinde bulunan emir ve yasaklarıyla bir hayat nizâmı olmasının yanında, fert ve toplumlara ait çirkin görüp benimsemiği inanış ve davranışları gündeme getiren bir kitaptır. Bu yönden bakılınca onun, hem problemin ne olduğunu tespit edip gözler önüne serdiği, hem de bunların sakınılması gereken şeyler olduğunu gösterip gerekli tedbirlerin alınmasını hedeflediği görülmektedir. Söz konusu bu inanış ve davranışları, tevhîd, nübüvvet ve âhiret başlıkları altında incelemenin, konunun anlaşılmasını kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

Tevhîd; sözlükte bir şeyi bir/tek kılmak anlamına gelirken;⁶ istılâhta ise Allah'ın zâtını, akıllara gelebilecek tüm evhâm ve hayal mahsulü düşüncelerden tecrit etmek mânâsındadır ki bu, O'nun rab oluşunu tanımak, birliğini ikrâr etmek ve tüm ortakları O'ndan nefyetmek şeklinde üç kısımdır.⁷ Tevhîd ile aynı kökten gelen ve selbî sıfatların ilki olan vahdâniyyet; âlemin yaratıcısının tek olup ortakının bulunmayışını ifâde eder.⁸ Tevhîd, Allah (c.c.) tarafından insanlara tebliğ etmekle görevlendirilen her peygamberin ortak inanç konusu ve hedefidir.

1 Âl-i İmrân, 3/138.

2 el-Cevherî İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Ma'rife, 2005, s. 845.

3 Cübrân Mes'ud, *er-Râid*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2005, s. 696.

4 el-Mecâlî Ali b. Muhammed, *el-Vecîz fi 'Ulûmi'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Amman, Cem'iyetü'l-Muhâfazati 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm, 2005, s. 13.

5 es-Seyyidü's-Şerîf el-Cürcânî Alî b. Muhammed, *Kitâbü't-Ta'rifât*, Beyrut-Lübnan, Dâru'n-Nefâis, 2003, s. 253; Abdulvehhâb el-Hallâf, *İlmü Usûli'l-Fıkh*, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2008, s. 21. Ayrıca bkz. Abdülhamit Birışık, "Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 26, Ankara, 2002, s. 383-388.

6 el-Fîrûzâbâdî Muhammed b. Ya'küb, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'r-Risâle, 2003, s. 324.

7 Cürcânî, *a.g.e.*, s. 133.

8 el-Gaznevî Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed b. Mahmûd, *Usûlü'd-Dîn*, thk. Ömer Vefik Dâûk, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1997, s. 64.

Nübüvvet; sözlükte yükseklik, haber vermek anlamlarına gelmektedir.⁹ Bu kökten türeyen ve peygamber mânâsındaki nebî kelimesi, ilk sözlük anlamına göre, ‘diğer insanlara nispetle mertebesi yüksek kişi’ iken, ikincisine göre, ‘Allah’tan gelen haberi, insanlara ulaştıran’ olmaktadır. Râgıb İsfahânî (ö. 425/1030?), içeriğinde faydalı, doğru ya da doğruya yakın bilgi bulunan habere nebe’ denildiğini söyler.¹⁰ Buna göre nebe’, mutlak değil, mukayyet haberlerde kullanılır.

Âhîret ise sözlükte son, sonra olan ve evvelin karşılığı anlamında olup,¹¹ terim olarak da; sûr adındaki bir âlete, görevli melek (İsrafil) tarafından ikinci kez üflenmesiyle sonsuz olarak sürüp gidecek bir hayatı ifâde etmektedir.¹² Bu hayatın içerisinde; bedenlerin yeniden diriltilmesi (haşır), amel defterlerinin verilmesi, amellerin tartılması (mîzân), suâl, Kevser havuzu, şefaât, Sırat köprüsü, cennet ve cehennem unsurları vardır.¹³

Tevhîd ile İlgili Olumsuz İnanış ve Davranışlara Kur’ân’ın Verdiği Cevaplar

Tevhîd konusu, Hz. Peygamberin buyurduğu veçhile “Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in (a.s.) de O’nun elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz, zekât, oruç ve hac”¹⁴ olmak üzere İslâm’ın beş temel kuralından ilki ve üzerinde hassâsiyetle durduğu ana konulardan biridir.

Kur’ân-ı Kerîm, insanların ve cinlerin yalnız Allah’a ibâdet edip O’nu tanımaları için yaratıldığından bahseder.¹⁵ İlk insan olan Hz. Âdem yaratıldığında, meleklerle¹⁶ ona secde etmeleri emredilmiş, cinlerden olan İblis hâriç tüm melekler bu emre itaat ederek secde etmiştir. İblis kendisinin ateşten, Âdem’in ise topraktan yaratıldığını; ateşin toprağa olan üstünlüğü gibi, kendisinin de Âdem’den

9 Cevherî, *a.g.e.*, s. 1017.

10 er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 2011, s. 788.

11 İbn Manzûr Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-'Arab*, c. I, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'l-A'lemî, 2005, s. 56.

12 Ahmet Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, s. 310.

13 Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul, Ravza Yayınları, 2017, s. 319.

14 el-Buhârî Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998, “İmân”, 2 (3208); el-Müslim Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Müsne-dü's-Sahîh*, Kâhire, Dâru'l-Hadis, 1997, “İmân”, 5.

15 ez-Zâriyât, 51/56.

16 Bu meleklerin yeryüzündeki melekler olduğu söylenmiştir. Bkz. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, c. I, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003, s. 385.

hayırlı ve üstün olduğunu ileri sürerek bu emre başkaldırmıştır.¹⁷ İşte Kur'ân'da, قَالَ فَأَهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ “Öyle ise, «İn oradan!» Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen aşağılıklardan-sın!”¹⁸ buyrulurak, İblis'in bu olumsuz inanç ve eylemine karşı cevap verilmiştir.

Kendilerine gerçek mânâda Allah'a îmân etmeleri teklîf edilen münâfıklar¹⁹ ve onların verdikleri cevabı işleyen âyet, konumuzun örneklerindedir. “Onlara: İnsanların îmân ettiği gibi siz de îmân edin, denildiği vakit «Biz hiç, sefihlerin îmân ettikleri gibi îmân eder miyiz!» derler. Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler.”²⁰

İmân sözlükte, “güvenmek, güvenilir olmak; korkusuz, âsûde, sâkin, güven içinde olmak” gibi anlamlara gelen, emn (أمن) veya emânet (أمانة) kökünden gelen ve if'âl kalıbında olan mastardır.²¹ İstîlâhta ise Cibrîl Hadîsi'nde²² geçtiği üzere; kişinin, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve hayrıyla şerriyle kadere inanmaktır.²³ Münâfıkların, mü'minler hakkında 'sefihler' demelerinin gerekçesi olarak; refah seviyeleri ve sosyal statülerinin, inananlara nispeten daha iyi konumda olduğu gösterilmektedir.²⁴ Onların bu olumsuz davranışlarına karşı Kur'ân, gerçek sefihin kendileri olduğunu ifâde ederek cevap vermiştir. Takip eden âyetlerde, mü'minleri gördüklerinde 'inandık' deyip, kendi aralarında ise 'mü'minlerle alay ettiklerini' söylemeleri üzerine Kur'ân, bu olumsuz davranışa kayıtsız kalmamış ; “(Asıl) Allah onlarla alay ediyor.” diyerek cevaplamıştır.²⁵

Ehl-i Kitap'tan olan Yahudiler ile Mekkeli müşrikler, Hz. Peygambere karşı birleşmek üzere Mekke'de bir araya gelmişler, ittifak konusunda Yahudiler'in samimiyetlerini ölçmek isteyen müşrikler, onlardan putlara secde etmelerini iste-

17 el-A'râf, 7/12.

18 el-A'râf, 7/13.

19 et-Taberî Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ü'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, c. I, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2010, s. 210.

20 el-Bakara, 2/13.

21 Cevherî, *a.g.e.*, s. 56, 57; Cübârî, *a.g.e.*, s. 151.

22 Cibrîl Hadîsi; melek Cebrâîl'in (a.s.), sahâbeye (r.a.) birtakım bilgileri öğretmek amacıyla Hz. Peygamber'in (a.s.) huzuruna insan sûretinde gelip, sorduğu soruları ve aldığı cevapları içeren hadistir.

23 Müslim, “İmân”, 1; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrut, Dâr İbn Hazm, 2010, “Sünnet”, 16.

24 er-Râzî Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 1/2, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Fikr, 2005, s. 69.

25 el-Bakara, 2/14-15.

miş ve bu istekleri yerine getirilmiştir.²⁶ Samimiyet imtihanını bununla sınırlı tutmayan müşrikler; kendilerinin mi, yoksa Hz. Peygamberin mi doğru yolda olduğunu sormuş; Yahudiler, müşriklerin doğru yolda bulduklarını söylemişlerdir.²⁷ Bu tevhîd içerikli olayın anlatıldığı âyet şudur: “*Kendilerine Kitap’tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar “cibt”e ve “tâğût”a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, “Bunlar, îmân edenlerden daha doğru yoldadır” diyorlar. Onlar, Allah’ın lânet ettiği kimselerdir. Allah, kime lânet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.*”²⁸ Cibî; “bir putun adı veya Allah’ın dışında kendisine tapılan her şey, kâhin, sihir, sihirbaz, şeytan, görüşüne müracaat edilen insan sûretinde şeytan,”; Tâğût ise “putların etrafında durup insanları saptıranlar, şeytan, kâhin, sihirbaz” anlamlarına gelmektedir.²⁹ Cibî kelimesi için, “Hayırsız anlamındaki cibs (جيس) kelimesinden çevrildiği” de söylenmektedir.³⁰ Âyette vahye mazhar olmuş bir topluluğun, putperestleri tercih edip, vahiy merkezli dinin mensuplarını, dünyevî çıkarları için yanlış yolda görmeleri ve buna ilâveten putlara secde etmelerinden dolayı lânetlenmiş ve yardımcısız bırakılacakları açıkça belirtilmiştir.

Yahudilerin olumsuz inanış ve davranışlarının lânetlenerek reddedildiği diğer örnek; *«Kalplerimiz kabuk tutmuştur. » derler. Hayır, öyle değil! İnkârları sebebiyle Allah onları lânetledi. Onun için çok az îmân ederler.*” âyetidir.³¹ Kabuk olarak tercüme ettiğimiz *ğulf* (غلف) kelimesi ‘kılıflı şey’ anlamındaki *eğlef* (أغلف)’in³² ya da ‘kap, kılıf, kın, zarf, bir şeyi çevreleyen şey’ anlamlarına gelen *ğilâf* (غلاف)’ın çoğuludur.³³ Hz. Peygamber (a.s.) dört türlü kalpten bahseder. İlki, etrafına ışık saçan kandilleri gibi hâlis ve temiz olandır ki bu, mü’minlerin kalbidir. Diğeri kılıflı kalptir ki bu, kâfirin kalbidir. Bir diğeri ters çevrilmiş kalptir ki bu, münâfikların kalbidir; önce tanır, sonra inkâr eder. Bir de iki tarafa meyyâl olan; hem îmânlı hem de nifâklı kalp vardır. İmânlı kalp, temiz suyun besleyip büyüttüğü baklaya benzer. Nifâklı olan

26 el-Vâhidî Ebu’l-Hasen Alî b. Ahmed, *Esbâbü’n-Nüzûl*, Kâhire, Dâru’l-Hadîs, 2003, s. 122-123; en-Nesefî Ebu’l-Berakât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü’l-Tenzîl ve Hakâiku’l-Te’vîl*, c. I, Dimeşk-Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2005, s. 365.

27 Râzî, *a.g.e.*, c. IV/10, s. 111-112.

28 en-Nisâ, 4/51-52.

29 Taberî, *a.g.e.*, c. III, s. 898-900; Nesefî, *a.g.e.*, c. I, s. 365; İbn Kesîr Ebu’l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c. II, Beyrut-Lübnan, er-Risâletü’l-‘Âlemiyye, 2010, s. 309.

30 Ebussuûd Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü’l-‘Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kitâbi’l-Kerîm*, c. II, Beyrut-Lübnan, Dâru’l-Fikr, 2001, s. 303.

31 el-Bakara, 2/88.

32 Arif Erkan, *el-Beyân*, İstanbul, Yasin Yayınevi, 2006, s. 1742.

33 Cübân, *a.g.e.*, s. 646.

ise irin ve kanla beslenen çibana benzer. İmân ve nifaktan hangisi üstün gelirse, kulun amellerinde söz sâhibi o olur.³⁴ Görüldüğü üzere, kendilerine yapılan öğütlere karşı Yahudilerin, “kalplerimiz kılıfıdır; anlamıyoruz” sözlerine âyette cevap verilmiş ve bu sözlerinden dolayı lânetlenmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, Yahudi ve Hıristiyanların, kendilerini ‘Allah’ın oğulları ve sevgilileri’ olarak kabul ettiklerinden söz etmektedir.³⁵ Yahudilerin böyle düşünmeleri; ‘Allah’ın (c.c.), Hz. Yakup’un (İsrail) neslinden gelecek bazı çocukların ateşe atılacağı, orada kırk gün yandıktan sonra günâhlardan arınıp, içlerinden sünnetli olanların oradan çıkarılacağı’ iddialarına³⁶ dayanmaktadır. Yahudiler bu kırk günün, buzağıya taptıkları kırk güne denk geldiğini ve toptan ceza çektikten sonra kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Hıristiyanlar da Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğuna inanıp,³⁷ onun İncil’de, “Ben benim ve sizin babanıza gidiyorum.”³⁸ dediğini söylemektedirler.³⁹ Kur'ân, Yahudi ve Hıristiyanların, Allah ile kendi aralarında baba-oğul arasındaki gibi bir bağ ve sevgi bulunduğu ve diğer insanlarda üstün oldukları iddiâlarını, *فَلَمْ يُعَذِّبْكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ* “Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Hayır! Siz de onun yarattıklarından bir beşersiniz. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder.” buyurarak reddetmiştir.⁴⁰

Nübüvvet ile İlgili Olumsuz İnanış ve Davranışlara Kur'ân'ın Verdiği Cevaplar

Nübüvvet; tevhîd gibi İslâm’ın temel ilkelerinden olup, yaratıcı ile kullar arasında dünyevî ve uhrevî ihtiyaçları gidermek için yapılan elçilik görevinin adıdır. Kur'ân’da, Hz. Nûh ve İbrâhîm ile onların soylarından gelen bazı kişilere kitap, hüküm ve nübüvvet lütfedildiği bildirilir.⁴¹

Ehl-i Kitap, Hz. İbrâhîm ve soyundan gelenlerin Yahudi ve Hıristiyan olduklarını savunurlar.⁴² Bu durum, ilgili âyette şöyle dile getirilir: “Yoksa siz, İbrâhîm, İsmâîl, İshâk, Yakup ve esbâtın Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylü-

34 Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1993, 3/17.

35 el-Mâide, 5/18.

36 Bkz. Âl-i İmrân, 3/24.

37 et-Tevbe, 9/30.

38 *Kutsal Kitap*, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016, Yuhanna 14: 5-9.

39 Taberî, *a.g.e.*, c. IV, s. 442; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. III, s. 65.

40 el-Mâide, 5/18.

41 el-En'âm, 89.

42 el-Bakara, 2/140.

yorsunuz?” Zikredilen nebilerden Hz. İsmâîl, Hz. İbrâhîm’in oğlu olup, annesi Hacer’dir. Hz. İshâk, Hz. İbrâhîm’in Sâre’den olma diğer oğludur. Hz. Yakup ise Hz. İshâk’ın oğludur, lakabı İsrâîl’dir. Onun soyundan gelenlere Benî İsrâîl/İsrâîloğulları denir.⁴³ Esbât; sibt (سبب) kelimesinin çoğulu olup, torun anlamındadır⁴⁴ ve Araplardaki *kabîlenin* karşılığıdır. Tüm İsrâîloğulları, Hz. Yakup’un on iki oğlunun nesillerinden gelmiştir.⁴⁵

Bu nebilerin Kur’ân diliyle Yahudi ve Hıristiyan sayılmayışı; nübüvvetlerinin, Tevrât ve İncil’in nüzulünden evvel oluşu, bu ilâhî kitaplarda zikredilen peygamberlerin hanîf din üzere olmaları ve bu iddiânın delilinin bulunmayışı gibi sebeplere bağlanmaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla Kur’ân, Ehl-i Kitap’ın bazı nebilerin kendi dinlerinden oldukları iddiâsını reddetmekte ve bunu en iyi bilen Allah olduğunu vurgulamaktadır.

Cinlerin, bir takım gaybî bilgileri meleklerden çalıp, üzerine ilâve etmek sûretiyle kâhinlerle işbirliği yaparak bunları halka yazılı biçimde aktardıkları ve hattâ bu ilmin, Hz. Süleyman’a ait bir ilim olduğu şâyiası çıktığı rivâyet edilir.⁴⁷ Ehl-i Kitap’ın, Hz. Süleyman’ın hükümdarlığı hakkında yanlış inanca tâbî olduğunu anlatan Kur’ân, onun sihir yaparak inkâr yoluna düşmediğini fakat şeytanların, insanlara sihir öğrettiklerinden söz etmektedir. İlgili âyet şöyledir: *وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مَلِكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيْطَانَ كَفُرًا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّخْرَ* “Süleyman’ın hükümrancılığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbî oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular.”⁴⁸ Ahd-i Atîk’te ‘Süleyman Tanrı’dan Uzaklaşıyor’ başlığı altında Hz. Süleyman olumsuz davranış sergileyen biri olarak lanse edilir.⁴⁹ Kur’ân ise buna karşı onu; kendisine Allah tarafından nübüvvet, ilim ve hikmetin yanında insan, cin ve kuşlardan oluşan güçlü bir ordu lütfedilmiş olan hükümdar⁵⁰ olarak tarif ederek bu olumsuz inanışı reddetmektedir.

Yine Yahudilerin, ‘Hz. İsa’yı çarmıha germek sûretiyle öldürdükleri’ iddiâlarını anlatan âyette Kur’ân, bu olumsuz inanış karşısında gereken cevabı vermiştir.

43 Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, c. I, İstanbul, Kahraman Yayıncılık, t.y., s. 134.

44 Firûzâbâdî, *a.g.e.*, s. 669.

45 İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2012, s. 300.

46 Râzî, *a.g.e.*, c. II/4, s. 87.

47 ez-Zemahşerî Ebu’l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf ‘an Hakâiki’l-Tenzil ve ‘Uyûni’l-Ekâvil fî Vücûhi’l-Te’vil*, c. I, Beyrut-Lübnan, Dâru’l-Ma’rife, t.y., s. 85.

48 el-Bakara, 2/102.

49 1. Krallar 11: 1-13.

50 en-Neml, 27/15-17.

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا “*Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük» demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.*”⁵¹

Mesh kökünden gelen ve “bir şeyin izini silmek, hastalığı gidermek, bir şeyin üzerinde eli gezdirmek, yürümek, kılıçla kesmek” gibi anlamlara gelen mesîh kelimesi⁵² Hz. İsa'nın bir sıfatıdır. Cibrîl-i Emîn'in ‘berekatli olsun’ diye Hz. İsa'ya dokunup, böylece anadan doğma âmâ ve abraş hastalarına dokunarak, Allah'ın izniyle iyileştirdiği; annesi Hz. Meryem'in karnından yağ sürülmüş olarak çıktığı veya yeryüzünde çok yürüdüğü için bu sıfatın kendisine verildiği aktarılır.⁵³ Âyette dikkat çeken bir diğer husus da Yahudilerin, ‘Allah elçisi olan İsa'yı öldürdük.’ vurgusudur. Burada iki farklı görüş ileri sürülür: **a.** Allah'ın elçisi, ifâdesi Yahudilere ait ironi içeren ve “kendisini peygamber sanan İsa'yı öldürdük” anlamı taşıyan bir ifâdedir. Nitekim benzer ifâdeleri Firavun, Hz. Mûsâ için;⁵⁴ Mekkeli müşrikler de Hz. Peygamber için kullanmıştır.⁵⁵ **b.** Bu ifâde Allah'a (c.c.) ait olup, Yahudilerin hakâret içerikli sözlerine karşı, Hz. İsa'yı ‘rasûlul-lâh’ sıfatıyla zikretmek ve böyle bir makamda bulunan birini öldürmeye teşebbüs ettiklerini ortaya çıkartmak için kullanılmıştır.⁵⁶ Çarmıha gerilme hâdisesi, İncil’de şöyle anlatılır: “Mesih... İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerinde ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı. Bunun için de Tanrı O’nu pek çok yükseltti ve O’na her adın üstünde olan adı bağışladı.”⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm ise bu iddiâyı kesin bir dille reddetmekte ve yukarıda verilen âyette geçtiği üzere Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği ve dolayısıyla öldürülmediğini söylemekle beraber, iddiâ sahiplerini lânetlemektedir.

51 en-Nisâ, 156.

52 Cübürân, a.g.e., s. 816.

53 Râgıb, a.g.e., s. 767. Râgıb, ayrıca Musa'nın Muşâ'dan dönmüş olması ihtimâli gibi, Mesîh'in de, İbrânice'deki Meşûhâ'dan Arapça'ya intikâl etmiş olabileceği ihtimâli üzerinde durmaktadır.

54 “Firavun: Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir, dedi.” eş-Şu‘arâ, 2627/.

55 “Dediler ki: Ey kendisine Kur'an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!”

56 Neseî, a.g.e., c. I, s. 413; İbn Kesîr, a.g.e., c. II, s. 417; Ebussuûd, a.g.e., c. II, s. 400.

57 Kutsal Kitap, Filipililer 2: 6-9.

Medîne-i Münevvere’de ekonomik durumu iyi olan bazı Ehl-i Kitap ve münâfıkların işleri, hicretten sonra kesâda uğramış ve zarar etmeye başlamışlardı. Sâhip oldukları nimetleri Allah’ın lütfu olarak görüyor; zarar edince de, Hz. Peygamberin bölgeye gelişini buna sebep olarak gösterip, onun hicretini uğursuz sayıyorlardı. Bu inanışları üzerine, “*Kendilerine bir iyilik dokunsa, «Bu, Allah’tan!» derler; başlarına bir kötülük gelince de, «Bu, senden!» derler. «Hepsi Allah’tandır.» de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!*” âyeti⁵⁸ nâzil oldu.⁵⁹ Bu âyeti, hemen sonrasında gelen, “*Sana gelen iyilik Allah’tandır; başına gelen kötülük ise nefsendendir.*” âyetiyle bütüncül olarak değerlendirirsek; İslâm’ın, kader konusunun önemli bir başlığı olan *hayr* ve *şer* hakkındaki düşüncesine ışık tuttuğunu görürüz. Şöyle ki: İnsanlar elde ettikleri iyilikleri genelde kendilerine mal ederler. Felâket, kötülük ve başarısızlıkları ise yükleyecek bir merci ararlar. Kendilerini kınamaktan ve suçlamaktan kaçarlar. Hâlbuki her şeyi yaratan Allah’tır. Şu kadar var ki O, hiç kimse için doğrudan doğruya felâket ve kötülüğe rızâ göstermez; kulun işlediği her günâh, suç veya kötülükte bizzat kendi irâdesi devreye girer ve Allah, kulu öyle istediği için, irâdesini o yolda sarf ettiği için öyle yaratır. Buna göre; kul kâsibdir; hak eder, murat eder, Allah hâliktir; kulun irâdesine göre yaratır.⁶⁰ Ezcümlle, Ehl-i Kitap ve münâfıkların, Hz. Peygamberin nübüvvetine bağlı olarak hicretini uğursuz saymaları hakkındaki olumsuz yaklaşımlarına karşı Kur’ân, hayrın ve şerrin yaratıcısının kendisi olduğunu ifâde buyurarak cevaplamıştır.

Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Peygambere karşı gösterilen olumsuz tutum ve davranışların yanında, hitâp ve ifâde biçimlerine de denge getirir. Onun sesinin üzerinde yüksek ses tonuyla konuşmanın, farkına varmadan amellerin boşa çıkarabileceğini anlatan âyet,⁶¹ konunun ne denli hassâs olduğunu gözler önüne sermektedir. Arapların günlük yaşamda birbirilerine karşı kullandıkları bir hitâp kelimesi vardı; râ’inâ (رَاعِنًا). “Gözetlemek, korumak, işini üstlenmek” gibi anlamlara gelen⁶² ra’y/ri’âyet kökünden gelen bu kelime, “Bizi gözet” anlamında bir emir kipidir. Yahudiler, dillerinde kötü anlama geldiği söylenen⁶³

58 en-Nisâ, 4/78.

59 Râzî, *a.g.e.*, c. IV/10, s. 162; el-Âlûsî Ebu’l-Fadl Şihâbüddîn Mahmûd el-Bağdâdî, *Rûhu’l-Me’ânî Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, c. XI,10, Beyrut-Lübnan, Dâru’l-Fikr, t.y., s. 153.

60 Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, en-Nisâ, 4/79.

61 el-Hucurât, 49/2.

62 İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. I, s. 1534.

63 Âlûsî, *a.g.e.*, c. I, s. 549.

bu hitâbı Hz. Peygamber gıyâbında kötü amaçlı kullanırken, sahâbenin de kullandığını görünce, yüzüne karşı söylemeye başladılar. Onların dillerine hâkim olan sahâbeden Sa'd b. Ubâde (r.a.) durumu fark edip, gerekli îkâzları yapınca, "Siz de kullanıyorsunuz!" cevabını aldı. Bu diyalog üzerine, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا نَنْظُرْنَا وَأَسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ "Ey iman edenler! "Râ'inâ" demeyin, "unzurnâ" deyin ve dinleyin. Kâfirler için acıklı bir azap vardır." âyeti nâzil oldu.⁶⁴

Nezâret, ri'âyete nispetle daha insânî bir ifâdedir. Zîrâ ri'âyet Arapça'da daha çok hayvanları gözetlemede kullanılırken, nezâret ise insanı gözetlemede kullanılır. Bu itibârla Hz. Peygambere 'unzur' ile hitâp etmek bir görev hâline gelmiştir.⁶⁵ İletişim sanatında önemli konulardan addedilen âile içi iletişim kural ve önerileri sıralanırken; kişinin neyi, ne zaman, nerede ve nasıl söyleyeceğini bilmesinin önemine vurgu yapılır.⁶⁶ Âyette *unzurnâ*'dan sonra "dinleyin" buyrulması, Yahudiler gibi, "Duyduk, isyân ettik!"⁶⁷ demek yerine, kabul kulağıyla itaat niyetiyle dinleyin, peygamberin sözünü ikiletmeyin mânâsındadır.⁶⁸ Görüldüğü üzere Allah (c.c.), peygamberine karşı olumsuz ifâde söz konusu olduğunda, sahâbeyi uyarmış ve onları ideal olana yönlendirmiştir.

Âhîret ile İlgili Olumsuz İnanış ve Davranışlara Kur'ân'ın Verdiği Cevaplar

Âhîret kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de 115 yerde geçer.⁶⁹ Bu kadar çok yerde geçmesi, konunun Kur'ân açısından ne denli önemli görüldüğünün açık göstergesidir. Hz. Peygamberden evvel geçmiş peygamberlerin de gündeminde olan⁷⁰ âhîret inancı konusu, Tevrât ve İncil'de de mevcuttur.⁷¹

Kur'ân, dünyada yapıp ettiklerinden dolayı, âhîrette cehennemi hak edenlerin, Allah'ın huzurunda başları öne eğik,⁷² ateşe atılmamak için her şeyi fedâ

64 Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 34.

65 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. I, İstanbul, Yenda Yayınları, 1997, s. 375-376.

66 Haluk Yavuzer, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005, s. 11-12.

67 en-Nisâ, 4/46.

68 Râzî, *a.g.e.*, c. I/3, s. 220.

69 Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 2010, s. 8-11.

70 Bkz. Yûsuf, 12/101; Meryem, 19/33; Tâ Hâ, 20/55; eş-Şu'arâ, 26/81-102; Nûh, 71/17-18.

71 Eyüp 14: 14-22; Daniel 12:2; Matta 22: 23-32; Luka 20: 27-38.

72 es-Secde, 32/12.

etmeye hazır⁷³ ve derin pişmanlık içerisinde olduklarından bahseder.⁷⁴ Yanlış fikir ve akımlara kapılıp, nihâyetinde azâbı hak eden tâbî/yönetilen konumundaki kişilere ait olan, *لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا* “Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!” ifâdelerine karşı Kur’ân, *كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ*, “Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar.” diyerek cevap verir ve bu temenniyi olumsuz kabul eder.⁷⁵ Âyetin son kısmında geçen *وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ* ifâdesinde, cehenneme atılan kâfirlerin azap süreleri dolduktan sonra oradan çıkacaklarını iddiâ edenlerin aleyhinde bir delil olduğu⁷⁶ ve bunun, isim cümlesi kullanılarak pekiştirildiği belirtilmiştir.⁷⁷

Kezâ Allah’a ibâdetle ortak koşan müşrikler, âhiret günü melekler tarafından Allah’ın huzurunda toplanıp hesâba çekildikten sonra ateş karşısında, *يَلَيِّنَا نُرْدُ وَلَا نُكْذِبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ* “Keşke dünyaya tekrar döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık ve inananlardan olsaydık.” diye temennide buluncakları Kur’ân’da beyân edilir.⁷⁸ Ateşe atılma korku ve sâikiyle söyledikleri anlaşılan müşriklerin bu ‘âhiretten dünyaya yeniden gönderilme’ isteklerine karşı Kur’ân’ın verdiği cevap; “Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günâhlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler, yine kendilerine yasadıkları şeylere döneceklerdir. Zîrâ onlar gerçekten yalancılardır.”⁷⁹ şeklinde olmuştur.

Tâkip eden âyetlerde, müşriklerin dünya hayâtından başka bir hayât olmadığına ve âhirette diriltilmeyeceklerine inandıkları aktarıldıktan sonra, bu yanlış inanışlarının, Allah (c.c.) tarafından kendilerine, “Yeniden diriliş gerçek değil miymiş?” diye ikrâr ettirilerek reddedildiği ve azâbı tatmak üzere ateşe atılacakları anlatılır.⁸⁰ “Bizi ancak dehr/zaman öldürür.”⁸¹ diyen ve Dehriyye olarak bilinen bir grup vardır ki bunlar, evrende olup biten ne varsa hepsinde müesir olan gücün zaman olduğuna inanan, ölüm meleşinin varlığını inkâr ederler.⁸²

73 el-Me’âric, 70/11-14.

74 el-Bakara, 2/167.

75 el-Bakara, 2/167.

76 Taberî, a.g.e., c. II, s. 23.

77 Ebussuûd, a.g.e., c. I, s. 331.

78 el-En’âm, 6/27.

79 el-En’âm, 6/28.

80 el-En’âm, 29-31.

81 el-Câsiye, 45/24.

82 Zemahşerî, a.g.e., c. III, s. 439.

Şehristânî (ö. 548/1153), ‘Yaratıcıyı ve Dirilişi İnkâr Edenler’ alt başlığıyla ele aldığı bu grubu, ‘Allah ve âhiret inancına sâhip olmayan, duyulur nesnelere, akledilir âleme gerekli sıçramayı yapamamış ve metafiziğe kesin olarak sırtını dönmüş materyalistler’ olarak tarif etmektedir.⁸³ Hz. Peygamber de, “*Dehre sövmeyin; zîrâ dehr (i yaratan) Allah’tır.*”⁸⁴ buyurarak, gerçek müessir gücün Allah olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁵ Kur’ân ise bu gibi kişilerin olumsuz inanış ve ifâdelerini aktardıktan sonra, وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ “*Bu hususta onların hiçbir bilgisi de yoktur. Onlar sadece zanna göre hüküm veriyorlar.*” buyurarak reddetmektedir.

Âhirette varılacak iki menzilden biri cennettir ve öldükten sonra dirilmeye inanan herkesin girmeyi temenni ettiği yerdir. Allah katında hak dinin İslâm olduğu,⁸⁶ İslâmdan başka din arayandan aslâ kabul edilmeyeceği ve âhirette hüsrana uğrayacağı Kur’ân’da açıkça belirtilmiştir.⁸⁷ Bununla birlikte gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar, cennete kendilerinden başka kimsenin girmeyeceğini iddiâ etmektedir.⁸⁸ Bu durumu anlatan âyetin akabinde, Ehl-i Kitap’ın bu inanışı reddedildiği ve akabinde, تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ “*Bu, onların kuruntusudur.*” denilip, kendilerinden sağlam bir delil getirmeleri istenmektedir.

Peygamberlerin Bazı Söz ve Eylemlerine Karşı Kur’ân’ın Cevapları

Kur’ân-ı Kerîm, Ehl-i Kitap, müşrik ve münâfıkların tevhd, nübüvvet ve âhiret ile ilgili olumsuz gördüğü söz ve eylemlerine gerekli cevapları verdiği gibi, peygamberlerden sudûr etmemesi gereken söz ve eylemlere de cevaplar vermektedir. Örneğin Tufan olayı vukû bulduğunda Hz. Nuh, oğullarından birinin îmân etmeyip gemiye binmemekte ısrar edince, babalık şefkati ve peygamberlik merhametiyle, oğlunun gemiye binmesini istemiş, oğlunun dağa sığınacağını söylemesi üzerine, Allah’tan başka sığınmağın olmadığını söylemiştir.⁸⁹ Nihâyet Tufan kopmuş ve bu oğlu dalgaların arasında boğulmuştu. Hz. Nuh “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vadin ise elbette haktır. Sen hâkimler

83 eş-Şehristânî Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve’n-Nihal*, Beyrut, Müessesetu’r-Risâle Nâşirûn, 2015, s. 499. Dehriyye hakkında geniş bilgi için bkz. Hayrani Altıntaş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 9, İstanbul, 1994, s. 107.

84 Buhârî, “Edeb”, 101; Müslim, “Elfâz”, 4.

85 İbn Hacer el-Askalânî Ahmed b. Alî, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, c. X, Riyâd, Dâru’s-Selâm, 2000, s. 694.

86 Âl-i İmrân, 3/19.

87 Âl-i İmrân, 3/85.

88 وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى el-Bakara, 2/111.

89 Hûd, 1143-42/.

hâkimisin.” diyerek, Allah’tan ‘âilesini kurtaracağına dâir olan’ vaadini yerine getirmesini istemiş; bunun üzerine O, *يُوحِ إِتَّهَ لَيْسَ مِن أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْتَلْنَن*, “*Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.*”⁹⁰ buyurarak Hz. Nuh’un bu talebini olumsuz karşılamıştır.

Yine Hz. İbrâhîm, evine insan sûretinde gelen ve Lût kavmini helâk etmekle görevli meleklerle,⁹¹ kendisindeki hilm ve adanmışlık ruhunun getirdiği acıma duygusuyla, helâk etmemeleri konusunda cedelleşmiş;⁹² bu durum karşısında kendisine, *يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ*, “*Ey İbrahim! Bundan vazgeç; doğrusu Rabbinin emri gelmiştir.*”⁹³ buyularak bu talebi olumsuz karşılanmıştır.

Bahsedilen iki peygamberin olumsuz karşılanan ifâdelerinin yanında, Hz. Yûnus ile Hz. Muhammed’in (a.s.) olumsuz görülen eylemleri de zikredilebilir. Kur’ân’da balık tarafından yutulduğu için kendisinden Zünnûn yani balık sâhibi diye söz edilen⁹⁴ Hz. Yûnus, kavminin isyânkâr tavırları karşısında kızarak, Rabbinden izin almadan onları terk etmiştir. Bu durum Kur’ân’da şöyle anlatılır: *وَدَا الْكَلْبُونَ إِذْ ذُهِبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* “*Zünnûn’u da (Yunus’u da Kur’ân’da zikret). Hani o öfkeli bir hâlde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihâyet karanlıklar içinde: «Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni tenzîh ederim. Gerçekten ben zâlimlerden oldum!» diye niyâz etti.*”⁹⁵ Bir başka âyette onun bu durumu şöyle anlatılmıştır: “*Eğer o, Allah’ı tespih edenlerden olmasaydı, tekrar diriltilecek güne kadar balığın karnında kalacaktı.*”⁹⁶ Görüldüğü üzere Hz. Yûnus’un kavminin hakkında nihâî vahiy gelmeden onları terk etmesi Allah (c.c.) tarafından olumsuz karşılanmıştır.

Hz. Peygamber (a.s.), Mekke müşriklerinin ileri gelenlerini İslâm’a dâvet etmekle meşgul olduğu bir sırada, yanına gelen âmâ Abdullah b. Ümmi Mektûm (r.a.) ile yeterince ilgilenmeyip yüzünü çevirince,⁹⁷ Cenâb-ı Allah, “*(Rasûlüm!*

90 Hûd, 1146/.

91 Hûd, 1170/.

92 Hûd, 1174-75/.

93 Hûd, 1176/.

94 el-Enbiyâ, 21/87.

95 el-Enbiyâ, 21/87.

96 es-Sâffât, 37/143.

97 eş-Şevkânî Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi'ü Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr*, c. V, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2007, s. 451.

Onun hâlini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek!"⁹⁸ buyurarak, Hz. Peygamberin bu tavrını olumsuz karşılamıştır. Âyette ayrıca Hz. Peygamberin, kendisine inen hiçbir vahyi gizlemediğine bir delil vardır. Nitekim o, olumsuz karşılanan fiilinin anlatıldığı bu âyetleri, nâzil olduğu formatıyla, olduğu gibi okuyarak ne kadar güvenilir olduğunu bir kez daha ispatlamıştır.⁹⁹ Yine onun, henüz münâfik olduklarını bilmediği kişilere Tebük Gazvesi'ne iştirâk etmemeleri konusunda izin vermesi¹⁰⁰ "*Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?*" buyrulurak;¹⁰¹ Bedir Savaşı'nda ise esir düşenleri fidye karşılığı serbest bırakması,¹⁰² "*Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.*" buyrulurak¹⁰³ Allah (c.c.) tarafından olumsuz karşılanmıştır. Hz. Peygambere yönelik esir konusundaki bu itâbın, fidye alınması kararında onu etkileyen sahâbiler olduğu söylenmektedir. Nitekim âyette, *ثُرَيْدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا* "*Dünya hayatını arzuluyorsunuz.*"¹⁰⁴ şeklindeki çoğul hitap bu anlama delâlet etmektedir.¹⁰⁵

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm, insanların dünya ve âhiret mutluluğu için indirilmiş rehber kitaptır. Bu mutluluğun sağlanması için bir takım kurallar konulmuştur. Allah'ın tek olup noksan sıfatlardan münezze bir varlık olduğunu anlatan tevhîd inancı, bu kuralların ilkidir. O'nun, kullarıyla arasında elçilik yapan peygamberlerin nübüvvetine inanıp buyruklarına itaat etmek, bu kurallar manzumesinin öğelerindedir. Yine öldükten sonra dirilmeye inanmak en önemli inanç kanunlarından.

Kur'ân, kendisinde yazılan mezkûr ana kurallara uyulması noktasında inançsızlık, başkaldırı, keyfî ve indî yorumlar karşısında sessiz kalmamış; olumsuz gördüğü hususlarda yerinde ve gerekli cevapları vermiştir. Bu cümleden olarak, Allah (c.c.) yarattığı ilk insana secde edilmesi emrini verdiğinde gösterilen ita-

98 Abese, 80/3,4.

99 İbn Atiyye Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, c. 5, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016, s. 436.

100 İbnü'l-Cevzî Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî el-Bağdâdî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi'l-Tefsîr*, c. II/3, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, s. 325.

101 et-Tevbe, 9/43.

102 Vâhidî, *a.g.e.*, s. 182.

103 el-Enfâl, 8/68.

104 el-Enfâl, 8/67.

105 el-Kurtubî Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. Ebî Bekr, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. IV, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2010, s. 403.

atsizlik ve başkaldırıdan İblis'ten, kendilerine îmân etmeleri teklif edildiğinde alaycı yaklaşımda bulunan münâfıkların bu davranışlarını, kimlik ve konumlarına bakmaksızın reddetmiştir. Ehl-i Kitap yani Yahudi ve Hıristiyanların çıkar ilişkileri doğrultusunda, taban tabana zıt olmalarına rağmen müşriklerle aynı safta bulunup Hz. Peygambere cephe almaları ve bu konuda çevirdikleri türlü entrikalara karşı Kur'ân sessiz kalmamış, doğru yolda olanın müslümanlar olduğunu seslice ifâde etmiştir. Ayrıca kendilerini Allah'ın oğulları ve sevgilileri olarak lanse eden Ehl-i Kitap'ın bu olumsuz inanışlarını kesin bir dille karşılık vermiştir.

Nübüvvet zincirinin ortak noktası olan Hz. İbrâhîm ve neslinin Yahudi veya Hıristiyan olduğunu iddiâ eden Ehl-i Kitap, Kur'ân'ın itiraz duvarına çarparak, iddiâlarını ispat ederek ilmî olmaya dâvet edilmiştir. Hz. Süleymân hakkında mesnetsiz yakıştırmalar yapan Yahudiler ile Hz. İsâ'nın şahsına ulûhiyet atfeden Hıristiyanlar, Kur'ân'ın ret diliyle karşılaşmış ve mezkûr peygamberlerin hanîf dine mensup, Allah'ın masum kulları olduğunun altını çizmiştir. Medine'de baş gösteren kıtlığa, Hz. Peygamberin nübüvvetini sebep gösterenlere Kur'ân, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğu cevabı ile mukâbele etmiş; ona yakışsız kelimelerle hitap edenlerin kelime oyununu bozmuş, hem müslümanların uyanık olmalarını sağlamayı hedeflemiş, hem de onlara alternatif kelimeler göstermiştir.

Âhirete karşı çıkan dehrî/materyalist inanç sâhipleri hakkında Kur'ân-ı Kerîm; hesap günü ateş karşısında nedâmet duyup tekrar dünyaya gelmek isteyeceklerini fakat bunun mümkün olmayacağını; dönseler bile aynı hatâlarına tekrar rucû edeceklerini belirterek bu akımın inancını eleştirmiştir. Kur'ân, âhiretin kaçınılmaz iki karargâhından biri olan cennete, yalnız kendilerinin gireceğine inanan Ehl-i Kitap'ın bu inancını hayâl mahsulü kabul edip delile muhtâç sayarak olumsuz karşılamıştır.

Tüm bunların yanında Hz. Allah, insanlığın selâmeti için gönderdiği peygamberlerinde de olmasını istemediği söz ve davranışları reddetmiştir. Oğlu hakkında niyazda bulunan Hz. Nûh, Lût kavminin helâk edilmemesi için mücâdele veren Hz. İbrâhîm, kavmini vahiy gelmeden terk eden Hz. Yûnus ve esirleri fidye karşılığında serbest bırakan Hz. Muhammed (a.s.) hakkında Kur'ân söylememeleri ve yapmamaları gerekirdi, diyerek bunları olumsuz karşıladığını açıkça beyân etmiştir. Sonuç olarak beşeriyete rehber olarak indirilen bu kerîm olan Kur'ân; tüm okuyucularına, nerede ve ne zaman olursa olsun, yanlışa yanlış demenin gerekliliğini uygulamalı olarak öğretmiştir.

Kaynakça

Abdulgâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 2010.

Abdulvehhâb el-Hallâf, *İlmü Usûli'l-Fıkh*, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2008.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Beyrut, Dâru İh-yâi't-Türâsi'l-Arabî, 1993.

Altıntaş, Hayrani, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 9, İstanbul, 1994.

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Mahmûd el-Bağdâdî, *Rûhu'l-Me'ânî Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Fıkr, t.y.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul, Ravza Yayınları, 2017.

_____, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri*, İstanbul, Kahraman Yayıncılık, t.y.

Birişik, Abdülhamit, "Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 26, Ankara, 2002.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Cevherî, İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Ma'rife, 2005.

Cürçânî, Seyyid Şerîf Alî b. Muhammed, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, Beyrut-Lübnan, Dâru'n-Nefâis, 2003.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrut, Dâr İbn Hazm, 2010.

Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâyê'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Fıkr, 2001.

Erkan, Arif, *el-Beyân*, İstanbul, Yasin Yayınevi, 2006.

Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'r-Risâle, 2003.

Gaznevî, Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed, *Usûlü'd-Dîn*, thk. Ömer Vefîk Dâûk, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1997.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.

İbn Hacer, el-Askalânî Ahmed b. Alî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Riyâd, Dâru's-Selâm, 2000.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, Beyrut-Lübnan, er-Risâletü'l-'Âlemiyye, 2010.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'l-A'lemî, 2005.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî el-Bağdâdî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2009.

İsfahânî, er-Râgıb, *Müfredâtü'Elfâzı'l-Kur'ân*, Dimeşk, Dâru'l-Kalem, 2011.

Karaman, Hayrettin, vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Kılavuz, Ahmet Saim, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. Ebî Bekr, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2010.

Kutsal Kitap, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.

Mecâlî, Ali b. Muhammed, *el-Vecîz fî 'Ulûmi'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Amman, Cem'iyetü'l-Muhâfazati 'ale'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 2005.

Mes'ud, Cübrân, *er-Râid*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2005.

Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, *el-Müsnedü's-Sahîh*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 1997.

Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, Dimeşk-Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2005.

Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Fikr, 2005.

Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015.

Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi'u Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2007.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2010.

Vâhidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 2003.

Yavuzer, Haluk, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Yenda Yayınları, 1997.

Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2012.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut-Lübnan, Dâru'l-Ma'rife, t.y.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

